

GÜNEŞ İMPARATORLUĞU'NDA ÇOCUKLUĞUN SONU

Bahriye Kabadayı Dal

Empire of the Sun (Güneş İmparatorluğu) yazar **James Graham Ballard**'ın aynı adlı yarı otobiyografik romanından uyarlanan ve yönetmenliğini **Steven Spielberg**'ün yaptığı, 1987 tarihli filmidir. Ülkemizde 2 Kasım 1990'da vizyona girmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, 1941'den 1945'e kadar olan zaman diliminde Çin'de geçen hikâyeye, zengin bir İngiliz tekstil fabrikası sahibinin 11 yaşındaki oğlu Jamie Graham'a (**Christian Bale**) odaklanır. Asya'daki onlarca yıllık İngiliz sömürgeciliğinin ürünü olan Şangay'daki Uluslararası Yerleşim'in İngiliz kolonisi içinde, korunaklı ve ayrıcalıklı bir yaşam süren Jamie'nin hayatı, yaklaşan Japon saldırısından sonra radikal bir şekilde değişir. Kendisini çok hızlı büyümeye zorlayan koşullarda bulan ve sadece hayatta kalmak için mücadele eden çocuğun masumiyeti ve naifliği, büyüklerin dünyasındaki savaşın soğuk yüzüyle tezat oluşturmaktadır.

Tarihsel Arka Plan (Şanghay, Çin ve Japonya)

Balıkçılık limanı, tuz üretim merkezi ve ticaret limanı işlevlerine sahip Şanghay; Çin'in nüfusu en yüksek şehri ve ülkenin ekonomi, finans ve ticaret merkezidir. Çin'in doğu sahilinde, Yangtze Nehri Deltası'nın en doğusunda bulunur. 1843'te Nanking Antlaşması'nın imzalanmasıyla Şanghay, dış ticarete açılan beş Çin limanından biri olmuş ve şehirde yabancı imtiyaz bölgeleri kurulmuştur. Bu dönemden itibaren şehirde, kendine has siyasi bir ortam oluşmuş; limanın açılmasından dolayı şehrin ekonomisi büyük bir hızla büyümüş; diğer eyaletlerden ve yurtdışından gelen göçmenler Şanghay'ı Uzak Doğu'nun en kalabalık metropollerinden biri haline dönüştürmüştür. Çağdaş Batı kültürüne ait unsurlar şehrin kültürel hayatını etkilemiş ve Doğu ve Batı'nın buluşması sonucu Şanghay'a özgü Haipai kültürü ortaya çıkmıştır.

Birinci Çin-Japon Savaşı'nın¹ sonucu imzalanan Şimonoseki Antlaşması, Japonya'nın da Şanghay'da yerleşim kuran yabancı güçlerden birisi olmasına yol açmıştır. Japonya, Şanghay'daki ilk fabrikaları inşa ettirmiş; diğer yabancı ülkeler de Japonya'nın ardından fabrika açmaya başlamıştır. 28 Ocak 1932 tarihinde Japon kuvvetleri, Çinlilerin direnişi karşısında Şanghay'ı istila eder. 10.000'den fazla dükkân ve yüzlerce fabrikanın imha edilmesiyle Zhabei Senti harap edilir, yaklaşık 18.000 sivil öldürülür. 1937 Şanghay Muharebesi, Şanghay'ın Uluslararası ve Fransız imtiyaz bölgeleri haricinde Çin yönetimi altındaki bölgelerin Japonya tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanır. Kalan yabancı imtiyaz bölgeleri 8 Aralık

¹ Ağustos 1894 – Nisan 1895. Çin Çing Hanedanı ile Meiji dönemi Japon İmparatorluğu arasında, Kore'nin hâkimiyeti üzerine gerçekleşmiştir. Savaşın en önemli sonucu, Asya'daki bölgesel hakimiyetin Çin'den Japonya'ya geçmesine ve hem Çing Hanedanının hem de klasik Çin geleneklerinin meşruluğunu kaybetmesidir.

1941'de Japon işgaline uğrar ve Japonya'nın 1945'teki teslim oluşuna kadar işgal altında kalır. Bu dönem boyunca çok sayıda savaş suçu işlenir. Bu yazının konusu olan **Güneş İmparatorluğu** filminin hikâyesinde, 1941-1945 arasındaki bu işgal döneminde yaşananlar, yabancı imtiyaz bölgesinde yaşamak durumunda kalan İngiliz bir erkek çocuğunun gözünden anlatılır.

Yapım Hakkında

David Lean'in önerisiyle bu filmi yapmayı düşünen **Steven Spielberg** "J.G. Ballard'ın kitabını okuduğum an, filmi yönetmeyi gizlice istediğimi fark ettim" der. **Spielberg**'ün çocukken en sevdiği filmin bir savaş esirinin Japon kampında yaşadığı olayları anlatan **Kwai Köprüsü** (The Bridge on the River Kwai, David Lean, 1957) adlı yapım olması, babasının anlattığı II. Dünya Savaşı anlatıları ve hava araçlarına olan takıntısı bu filmi çekmesinin nedenlerindedir. **J.G. Ballard**'ın filmle aynı adı taşıyan romanı da yönetmenin filme dokunuşlarını beslemiş, filmi zenginleştirmiştir. Çekim senaryosunu önce **Menno Meyjes** yazmış, sonrasında ise **Spielberg** ünlü oyun yazarı **Tom Stoppard**'la çalışmıştır.

Güneş İmparatorluğu, Birleşik Krallık'taki *Elstree Stüdyoları*'nda ve İspanya ile Şanghay'daki farklı mekânlarda çekilmiştir. Asya'da 1941 yılının Şanghay'ına benzer bir yer bulabilmeye çalışan yapımcılar, 1985 yılında Shanghai Film Studios ve China Film Co-Production Corporation ile görüşmüştür. Üç hafta sürecek çekimlerin gerçekleştirilmesine izin verilmesi bu görüşmeden ancak bir yıl sonra mümkün olabilmiştir. **Güneş İmparatorluğu**, 1940'lardan sonra Şanghay'da çekilen ilk Amerikan filmidir. Çinli otoriteler; işaretlerin geleneksel Mandarin harfleriyle değiştirilmesine ve şehrin aşağı kısımlarının, filmin çekimleri için kapatılmasına izin vermiştir. Aralarında 40 yıl önce Japonya'nın Şanghay'ı istilasını hatırlayan bazı kişilerin bulunduğu beş binin üzerinde yerli figüran filmde rol almış; ordu üyelerini Japon askerleri canlandırmıştır. Diğer çekimler Trebujena, Andalusia, Knutsford, Sunningdale ve Berkshire'de gerçekleştirilmiştir. Nagazaki'nin bombalanması sahnesi için görüntüler bilgisayar ile oluşturulmuş; Industrial Light & Magic şirketi görsel efekt sekanslarını tasarlamıştır.

Güneş İmparatorluğu Romanı

Ballard romanını yazmamış olsaydı **Spielberg** buna zorlanabilirdi çünkü hikâye **Ballard**'ın kalbine çok yakın. Sadece ailesini arayan bir çocuğun tanıdık **Spielberg** temasına (daha mükemmel bir dünyaya kaçış mekanizması, başka bir gezegenden gelen ziyaretçiler tarafından temsil edilebilecek bir dünya ya da zaman yolculuğu ya da gizli hazine) değil, aynı zamanda gerçekliğin üzerindeki sihir motifine de sahibiz (hava ve uçakların dünyası). (Ebert, 1987)

Eleştirmen **Susan Sontag**'ın “çağdaş edebiyatın en önemli ve parlak kalemlerinden biri” olarak nitelediği **James Graham Ballard**'ın *Güneş İmparatorluğu* adlı romanı İngiltere'nin en önemli edebiyat ödülü *The Booker Prize*'a aday gösterilmiştir. 1930 doğumlu İngiliz yazar **Ballard**, kitabının önsözünde şu sözlere yer verir: “*Güneş İmparatorluğu*, 2. Dünya Savaşı sırasında 1941'den 1945'e kadar tutsak edildiğim Çin'de, özellikle Şanghay ve Longhua'daki Sivil Toplama Kampı'nda yaşadığım deneyimleri anlatıyor.” Japonların Pearl Harbor baskınının 7 Aralık 1941'de bir pazar sabahı yaşandığını ama Pasifik'teki gün değişimi çizgisi yüzünden meydana gelen zaman farklılığı nedeniyle Şangay'da 8 Aralık Pazartesi günü olduğunu belirten Ballard, savaş sırasında Longhua'daki büyük pagodanın² uçaksavarlarla donatıldığını ve uçaksavar kulesi olarak kullanıldığını ekler.

Jamie, savaş rüyaları görmeye başlamıştı. Geceleri aynı sessiz filmler, Amherst Caddesi'ndeki yatak odasında titreşerek duvara yansıyor ve uyuyan zihnini terk edilmiş bir sinema salonuna dönüştürüyorlardı. Şangay'da 1941 kışında herkes savaş filmleri gösteriyordu. (Ballard, 1990: 9)

Sinemada roman uyarlamalarına bakıldığında çoğunlukla, romandan filme dönüştürülme aşamasında romanın pek çok detayının atlandığı, romandan alınan tadın filmde olmadığı yönünde yorumlar yapılır. *Güneş İmparatorluğu* da bu genel bakışa oturur görünmektedir. Bilimkurgu ve aksiyon filmleriyle ünlenmiş bir yönetmen olarak **Spielberg**'in filmografisinde ve sinema eleştirmenlerinin gözünde ayrı bir yerde duran film, **Ballard**'ın özgün metninin **Tom Stoppard** ve **Steven Spielberg** tarafından yorumlanmış ve -elbette- kısaltılmış halidir.

² Pagoda: Uzakdoğu ülkelerinde, tapınakların bir bölümünü oluşturan kule biçiminde yapı.

Örneğin romanda, İngiliz bir aileye mensup Jim'in -Çin tarafını tutması gerekirken- Japonlar'a neden hayranlık duyduğuna dair pek çok ipucuna rastlanır. (Filmde bu sorunun yanıtı tam olarak verilmemektedir.)

.. Jim Japonlar'a hayran oldu. Onların cesaretlerini ve metanetlerini seviyordu. Jim'in çok iyi tanıdığı Çinliler, soğuk ve çoğunlukla merhametsiz kişilerdi. Fakat daima birlik içindeydiler. Oysa her Japon tek başınaydı. Hepsi, sanki Japon ordusu sokak fotoğrafçılarının gedikli müşterilerinden toplanıp oluşturulmuş gibi, aynı büyüklükteki küçük kartlara basılmış, birbirlerine benzeyen ailelerinin fotoğraflarını yanlarında taşıyorlardı. (Ballard, 1990: 20)

Jim'in dünyasında -aslında zorunlu olarak izlettirilen ve II. Dünya Savaşı'nı İngilizler'in kazanacağına dair- savaş propaganda filmlerinin yeri büyüktür. Haber filmlerini izlemek, diğer pek çok rutin gibi ülkesinden uzakta yaşayan her İngiliz'in ulusal görevi haline gelmiştir. Hem mensubu olduğu İngiliz topluluğunda hem de devam ettiği Katedral Okulu'nda çocuklar sık sık Dunkirk, Barbarossa, Nanjing'ten görüntüleri ve **March of Time** film serileri izler. Romanda Jim'in, süregiden savaşa ve taraflarına dair saflığını gösteren örnekler de verir Ballard: "Bazen İngiltere'den gelen Pathé filmleri Jim'de, İngilizlerin, sürekli yenilmelerine karşın savaştan büyük bir zevk aldıkları izlenimi uyandırır." Geceleri, çok fazla savaş filmi izlemekten beyninin tahrip olduğunu düşünen Jim'in uyuyan zihni, ürkütücü bir sessizlik içinde birbirine karışmış tank ve bombardıman uçaklarının görüntüleri nedeniyle, gerçek savaş ile (Fransız) Pathé ve İngiliz Movietone'un icat ettikleri sahte görüntülerini ayırt etmek ister. (Ballard, 1990: 12) Aslında Jim, gerçek savaşın 1937'de Japonlar'ın Çin'i istilasından beri gördüğü her şey olduğunu biliyordu. Gerçek savaş gömülmemiş ölümlerin kemiklerinin her ilkbaharda çeltik tarlalarının yüzeyine çıktığı Hongrao ve Longhua'daki eski savaş alanlarıydı, der Ballard.

Spielberg'ün filminde sinemayla ilgili görkemli sadece bir sahne³ varken filmde farklı olarak roman boyunca filmlere ve sinemaya, şehirdeki sinema salonlarına çeşitli referanslar verilir. Babasının Packard marka otomobilinin sürücüsü Yang, Jim'i okula getirip götürürken ona eskiden yan rollerde görev aldığı Şangay film stüdyolarından bahseder sürekli olarak. Önü, akşam gösterisine gelmek için sokaklara dökülen Çinli tezgâhtar kızlar, daktilolar, dilenciler ve yankesicilerle dolu olan *Cathay Tiyatrosu*, dünyanın en geniş sinemasıdır. Özellikle yabancı topluluklar açısından şatafatlı kozmopolit Şanghay'ın gösteri dünyasında, sinemalar da görevlerini yapmaktadır:

Üç ay önce annesiyle babası Jim'i, Notre Dame'ın Kamburu'nun galasına götürdükleri zaman, tiyatro idaresi tarafından Şangay'ın arka sokaklarından toplanmış iki yüz tane kambur vardı. Her zaman olduğu gibi, tiyatronun dışındaki gösteri, perdede gösterilen her şeyi kat kat aştığı için, haber filmlerinden ve savaşı bitmez tükenmez bir şekilde hatırlatan şeylerden uzakta olabileceği şehir kaldırımlarına bir an önce dönmeye hevesleniyordu Jim. (Ballard, 1990: 32)

Ballard, Longhua toplantı salonunun sahne önü kemerinin bombalanmasıyla açığa çıkan ve adeta bir sinema ekranında görüntülenen bir panoramaya benzeyen manzaranın ve *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin (Gone With The Wind, Victor Fleming, 1939) korsan bir Çin versiyonunun afişinde görülen harabelerin yıkıcı estetiğinin tadını çıkarır. Nanking Tiyatrosu'nun tepesinde, üzerinde **Clark Gable** ve **Vivien Leigh**'in kısmen sökülmüş yüzleri görülür. **Ballard**, bu görüntülerin harabe ve sinema arasında yarattığı ilişkide, harabenin gerçek manzaraları nasıl fantastik bir montaja dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. **Ballard**'a göre, silahlı çatışma dünyayı sürrealist fantaziye dönüştürerek toplumun kırılmasını ortaya çıkarır. (Watson, 2016)

³ *Rüzgâr Gibi Geçti* (Victor Fleming) filminin bir binanın tüm cephesini kaplayan devasa afişi önünde kaybolmuş Jim'in olduğu sahne.

Güneş İmparatorluğu, kitabın yazarı **Ballard**'ın kendi yaşamöyküsünden yola çıkarak kaleme aldığı bir eserdir. Bu nedenle romanın (ve filmin) anlatısında **Ballard**'ın hayatına benzer (gerçek) ve farklı (kurgu) özellikler birlikte tasarlanmıştır. Yazar Ballard'ın babası James, Manchester merkezli bir tekstil firması olan Calico Printers' Association'da kimyagerdi ve firmanın Şanghai'daki yan kuruluşu China Printing and Finishing Company'nin başkanı ve genel müdürü oldu. Ballard, insanların "Amerikan bir yaşam tarzı yaşadığı" yabancı kontrolü altındaki bir bölge olan Şanghai Uluslararası Yerleşimi'nde doğup büyüdü. Şanghai'da Bund yakınlarındaki Anglikan Kutsal Üçlü Kilise'sine, Katedral Okulu'na gönderildi. İkinci Çin-Japon Savaşı'nda Ballard'ın ailesi, Çin ve Japon kuvvetleri tarafından ateşlenen mermilerden kaçmak için banliyödeki evlerini geçici olarak tahliye etmeye ve Şanghai'nın merkezinde bir ev kiralamaya zorlandı. Japonlar Şanghai'daki Uluslararası Yerleşimi işgal ettikten sonra 1943'ün başlarında Ballard, ebeveynleri ve küçük kız kardeşi ile Longhua'daki sivil tutsak kampına gönderildi ve iki yıldan fazla bir süre toplama kampında kaldı. Ailesi, 40 aileyle birlikte iki katlı bir konut olan G blokta küçük bir alanda yaşıyordu. Kampta okula gitti, öğretmenler çeşitli mesleklerden kamp mahkûmlarıydı. Daha sonra otobiyografisi *Miracles of Life*'da açıkladığı gibi -her ne kadar ebeveynlerinin deneyimleri kitaptaki hikâyenin büyük kısmından çıkarılsa da- ***Empire of the Sun***'ın temelini oluşturdu. (Ballard, 1946'da İngiltere'ye yerleştikten iki yıl sonra Kanada Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmıştır.)

Ballard'ın romanın kurgusunun kıyametvari ve şiddetli doğasının nedeninin, erken bir yaşta savaşın acımasızlığına maruz kalması olduğu varsayılmıştır. **Ballard**'ın kendi açıklaması ise şöyledir:

Birinin dünyaya ilişkin algıları sonsuza dek değişmeden savaş deneyiminden geçebileceğini sanmıyorum. Biz yıkıldık, yıpranmış iskeleyi görüyorsun ve sonra bunun ötesindeki gerçeği görüyorsun ve bu korkutucu bir deneyim olabilir. (...) Ama aynı zamanda ben kazandım-kampın hoş olmayan anıları değil. (...) Devam eden sıradan vahşet ve dayakların çoğunu hatırlıyorum ama aynı zamanda biz çocuklar her zaman yüz bir oyun oynuyorduk!

Yazarın, bilim ve teknolojiye karşı tutumunun şekillenmesinde, tutsak kampında geçirdiği dönem, savaşın meydana getirdiği yıkım ve felaket gibi dramatik tecrübelerin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Özellikle atom bombasının meydana getirdiği facia, **Ballard**'ın eserlerinde kıyamete özgü felaketlerle imgesini bulur.

Filmin Anlatı Yapısı

Film, daha en başta bir ölüm görüntüsü ile açılır: Filmin başlığını, ortamı ve tarihsel bağlamı belirleyen bir açılış sekansının ardından, Hangzhou Körfezi'nin parıldayan sularına bakan aşırı yüksek açılı bir çekim gelir. Önce ekranda yüzen bir çift beyaz çiçekli çelenk görürüz. Ardından kırık çiçeklerden oluşan bir iz ve tepesi kırılmış, böylece içerideki solgun cesedi ortaya çıkaran ahşap bir tabut bir önceki karenin etkisini kesintiye uğratar. Bir Japon askeri gemisinin pruvası, suda yüzen beş tabutu kenara iterek Japonya'nın savaştaki konumunu gösterir.

Avrupa tarzı bir kilisede bir erkek çocuk korusu Galce bir ninniye (Suo Gan) söylemektedir. Jamie de filmde ilk olarak “Suo Gan”ı org eşliğinde söyleyen bir koroda solist olarak görülür. İngiliz çocukların Çinli bakıcıları kilisenin sıralarda oturmakta ve Çinli şoförler ise dışarıda patronlarının arabalarını cilalamaktadır. Çocukların hepsi aynı bordo üniformaları giymiştir. Jim hem vokal solosu hem de belirgin can sıkıntısı ile öne çıkar. Dikkati dağınıktır. Giriş sahnesi, Şanghay’daki sömürgeciliğin keskin bir tasviridir.

Jamie’nin eve şoförlü olarak götürüldüğü sırada, “Suo Gan”ın yankıları devam eder: “*Uyu sevgilim, koynumda/ Asla zarar gelmeyecek sana/ Annenin kolları seni güvenle sarar/Annenin kalbi her zaman doğrudur/ Sen uyurken seni korkutacak hiçbir şey yok/ Seni dinlenmeden uyandıracak hiçbir şey yok/ Kapat şu göz kapaklarını küçük melek/ Annenin göğsünde uyu.*” Annesinin piyanosunda **Chopin**’in Mazurka sesleri duyulmaya başlayınca ninni yavaş yavaş kaybolur. Ancak filmin ilerleyen bölümlerinde duygusal ve kritik anlarda bu etkileyici ninni melodisi tekrar duyulacaktır. Jim, ailesinin gösterişli evinin bahçesinde bisiklete binerken de **Chopin** çalmaktadır. (Williams, 2018)

Savaş zamanında yaşayacağı çileden önce bile Jamie, **Spielberg**’in en karmaşık ve rahatsız edici kahramanlarından biridir. Sık sık sürdürmekle suçlandığı *çocukluk*, masumiyetinin tek boyutlu sembolü değildir. Jamie başlangıçta, büyük ölçüde kendi kafasının içinde var olan, bencil bir *ayrıcalıklı çocuk* olarak tasvir edilir ve bu, savaşın idealleştirilmesiyle beslenir. Jamie, on bir yaşında bir çocukken bile, miras aldığı güç ve otorite konumunu içselleştirmiştir ve bu da onu gerçekten *masum* olarak görüp göremeyeceğimizi sorgular. Filmin başlarında dadısına tereyağlı bisküviler yemek istediğini söyler. Ancak dadı, anne ve babası bunu

istemedikleri için Jamie'ye bisküvi vermez. Buna karşılık Jamie'nin dadının boyun eğme girişimine verdiği kararlı ve donuk tepkisi, dolaysızlığı içinde neredeyse ürkütücüdür. "Dediğimi yapmalısın!" der, en ufak bir duygu belirtisi göstermeden. Jamie'nin güç duygusu, babası gibi erkeklerin sömürgeleştirmesine yardım ettiği kültürler pahasına son derece zengin İngiliz sömürgeciliğine doğrudan bağlıdır. Öte yandan Jamie, babasına, daha iyi uçakları ve daha cesur pilotları olduğu için Japon Hava Kuvvetleri'ne katılmayı düşündüğünü söyleyecek kadar da ulusal gurur duygusundan kopmuştur. Bir keresinde babasına "Şanslıyız, burada yaşıyoruz, değil mi?" der. Bir dereceye kadar, ayrıcalığının tamamen kazanılmadığını, ondan önceden gelen güçlerin ve olayların sonucu olduğunu kabul etmektedir. Bu da her gün araba penceresinin dışında gördüğü şiddet ve yoksulluğa olan şaşkınlığını (hayranlığını?!) açıklamaya yardımcı olur.

Jamie'nin hayatı, kendisinin ve ailesinin on kişilik bir Çinli hizmetçiyle, yoksulluk ve sefaletten güvenli bir şekilde korunduğu Amherst Caddesi'ndeki Tudor tarzı ev ile Katedral okulu ve ev partileri arasında geçer.

Her zaman parıldayan aile arabaları 1939 model Packard, ailenin yaşam tarzını vurgulayan göstergelerden önemli bir tanesidir. Şanghay'da lüks hayatın tadını çıkaran zengin İngiliz vatandaşları, limuzinlerinin şoförleri onları kalabalık sokaklardan geçerek iş toplantılarına veya maskeli balolara yetiştirmeye çalışırken, geçtikleri sokaklardaki sıradan insanları fark etmelerine neredeyse hiç gerek duymayan bir hayat yaşamaktadırlar.

Gece gündüz uçuş hayalleri kuran Jamie, tüm uçakların isimlerini bilir ve onları siluetlerinden tanıyabilir. İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden önceki son günlerde Şanghay semalarında görülen Japon uçakları, Jamie'nin ebeveynleri,

Şanghai'daki diğer yabancı koloniler ve yerli Çinliler için yaklaşan kıyametin uğursuz işaretleridir. Oysa Jamie, o Japon uçaklarına hayrandır (özellikle de daha sonra Pearl Harbour'u bombalayacak olan Zero uçaklarına). Uçaklar, hâlâ oyun çağında olan bu erkek çocuk için yerçekimine meydan okuyan, pilotlarıyla birlikte kahramanlık destanları yazan, uçabilen harika makinelerdir. Onun dimağında savaş uçaklarının insan öldürmeyle bir ilgisi yoktur. Militarizmin göstergelerine (üniforma, kurallar, emir-komuta, asker selamı) hayrandır. Üniforma da tıpkı uçaklar ve pilotlar gibi cesareti ve kahramanlığı simgeler. İlk yıllarında **Spielberg** dahil pek çok çocuk gibi Jamie'nin de havacılık ve savaştan etkilenmesi, ancak hayranlığı bir saplantı sınırında olması bakımından benzersizdir. İlk başlarda seyirci, Jamie'yi Packard'ın arka koltuğunda *Wings Comics*'in bir sayısına dalmış, savaşla ilgili romantikleştirilmiş fantezilerinde tamamen kaybolmuş bir çocuk olarak görür. Sonrasında ise Jamie bir elinde alevler saçan bir model uçakla arka bahçede bisikletini sürerken görülür. Her ne kadar Çinli dadısını peşinden koşturmaktan duyduğu zevk, uyarılar karşısında takındığı kayıtsız tavır, ekonomik ayrıcalık ve savaş şiddetinin güçlerini tek bir çocuksu *masumiyet* imgesine indirgeme biçiminde rahatsız edici olsa da bu tipik bir çocuk oyunudur.

Güvenli gibi görünen bir hayatın aslında bir yanılsama olduğu fikri, filmin baskın teması olarak okunabilir. **Spielberg**, Jamie ve ebeveynlerinin Şanghai kentinin öteki yakasında oturan bir başka İngiliz ailenin evindeki gösterişli kostüm partisine giderken izlettiği gerçeküstü sekansta bunu oldukça etkileyici bir şekilde yansıtır. Denizci Sinbad kostümü giymiş Jamie, arabanın dışındaki fahişeler, evsiz çocuklar, takasçılar, denizcilerden oluşan çetin insan kalabalığına garip bir huşu ve merak karışımıyla bakmaktadır. Bir an, bir adamın sırtık üzerinde taşıdığı ölü tavuklardan biri, pencereye grotesk bir tokat atar ve Jamie'nin arabalarının arka camından bakakaldığı kanlı bir leke bırakır. **Spielberg**, şoförlü arabaları silahlı askerler, dikenli teller, kum torbası takviyeleri ve tankların yanından süzülürken palyaço, korsan ve benzer kostümler içindeki İngiliz çocuk ve kadınları, arabalarının penceresinden dışarıdaki kalabalığa tereddütle ve hayretle bakarken gösterir. Yıkımın eşiğinde sendeleyeyen bir dünyada görsel olarak absürt hale getirilen zenginlik ve gücün tuhaf ve çarpıcı bir şekilde yan yana gelmesi *Empire of the Sun*'da hiçbir yerin savaş, şiddet ve kaosun güçlerinden bağımsız olmadığını ve güvenli yer denilen şeyin bir yanılsama olduğunun erken bir habercisidir.

Jamie, oyunlarının sonunda, savaş halindeki bir dünyanın gerçekleriyle yüzleşir. Savaşla ilk gerçek karşılaşması, kostüm partisi sırasında davet edildikleri evin arkasındaki alana düşmüş bir savaş uçağı gördüğünde gerçekleşir. Gerçek bir savaş uçağı karşısında büyülenir ve uçağı adeta mistik, tılsımlı bir nesneymiş gibi yaklaşır. Filmin müziğı de bu duygu durumunu yükseltir. Jamie uçağın içine girer, parmağını uçağın yan tarafındaki kurşun deliklerine soktuğunda hissettiğı sınırsız sevinç duygusunda rahatsız edici bir şey vardır.

Pilot kabinin üzerinde anlam veremediğı bir güç vardı sanki. Jim'in hayatında duyduğı tek nostalji, bu kontrol tablosunun önünde oturmuş olan pilotun el değmemiş anılarıyla. Şimdi neredeydi bu pilot? Jim kontrolleri çalıştırmış gibi yaptı, sanki bu içtenlik dolu hareket, çoktan ölmüş olan bu havacının ruhunu geri getirecekti. (Ballard, 1990: 27)

Şiddet ve yıkım; savaşın enkazı karşısında bile, Jamie'nin hayal gücünü harekete geçiren, ruhunu korkutmayan soyut ve romantikleştirilmiş kavramlardır. Kısa bir süre sonra, düşen uçağın biraz ötesindeki bir semtin hemen diğer tarafında konuşlanmış büyük bir Japon askeri grubuyla karşılaşır. Sinbad kostümü içindeki Jamie'ye yaklaşan Japon askerlerin görüntüsü, çocuğun hayatında neler olacağına dair filmin en yalın anlatımlarından biridir:

Ürkmüş bir masumiyet ânı çocuğun oyun alanından savaş alanına transferini simgeler. Gerçek -enkaz- bir savaş uçağından sonra gerçek askerler. Tuzak kurmuş bekleyen şiddet, geçmiş bir savaşın iri yarı kurşunlu kalıntısı ve Japon askerleri geçmiş, şimdi ve geleceğin aynı anda temsilidir. Yüce ve pitoresk olan gotik fikirlere uygun olarak **Ballard**, terk edilmiş bir Zero savaşçısının gaz kelebeği ve alt takım kollarının 'muazzam dokunaklılığına' ya da bombalanmış bir uçak grubunun 'terkedilmiş güzelliğine' hayran olarak bu kalıntıları estetize etmiştir. Pitoresk **William Gilpin**'in on sekizinci yüzyıl teorisyeni, harabeleri 'zihnin zamanın kalıntıları üzerinde tefekkür ederek beslendiği o yatıştırıcı melankolinin' kaynakları olarak tanımlıyorsa, **Ballard** da harabelerin dokunaklı, kederli zarafetini, geçmişle sıkıntılı ama çoğu zaman teselli edici bir yüzleşmeyi teşvik etme kapasitelerinde bulur. (Watson, 2016)

"Jim'i en çok rahatsız eden şey, Japonlar'ın öfkesi değil, sabırlarıydı." (Ballard) Savaşta dünyayla ikinci karşılaşması ise, limandaki bir Japon gemisine otel penceresinden şaka yollu işaret vermek için bir el feneri kullanmasının ardından gerçekleşir. Patlamanın kendi hatası sonucu olduğunu düşünen Jamie, babası odaya girince "Ben yapmadım! Şakaydı!" diyerek ağlar. Bu an, hem savaşın şiddetinin Jamie'nin dünyasına amansız girişini hem de *çocukça* meşguliyetlerini göstermede çifte bir rol oynar. Şehrin içindeki kontrol bölgelerinde, körfez sularında demirli savaş gemileri içinde, siperlik alanlarda sessizce ve sabırla bekleyen Japonlar, 1941 yılının Aralık ayında Şanghay'ı işgal hareketini başlatır. İşgalin sesinin duyulmasıyla, zaten bir süredir kentten ayrılmakta olan yabancıların kaçıışı hızlanır. Herkes sokaklara dökülür ve şehirden çıkmanın yollarını arar. Jamie de ailesiyle birlikte şehirden çıkmak için otomobillerinin içindedir ve Şanghay sokaklarında yürüyen Japon askerlerinin ve gümbürdeyen tankların önünde panikle koşan insan kalabalığı arasında ilerlemeye çalışmaktadırlar. Bir süre sonra arabadan inmek zorunda kalırlar. Jamie annesinin elini tutmaktadır. Şanghay semalarındaki savaş uçaklarının görüntüsüyle

büyülenmişken en sevdiği oyuncak uçağını düşürür ve annesinin elini bırakıp uçağı geri almak isterken annesini kaybeder. Böylece üç yıl sürececek bir ayrılık başlar. Jamie oracıkta çapraz ateş sırasında bir kurşunun sivil bir Çinli'ye rast gelmesine ve gözünün önünde vurularak öldürülmesine tanık olur. Bu, onun ölümle doğrudan ilk yüzleşmesidir. Dehşete düşer. Savaşın romantizmi bir anda gölgede kalır. Ama bu son olmayacaktır.

Jamie bir süre umutla anne ve babasını arar ama bulamaz. Amherst'deki evine döner. Kapıya Japonca "Burası Japon İmparatoru'nun mülküdür" yazılı bir bez asılmıştır ve içeride kimse yoktur. Odalar dağıtılmış ve eşyalar yağmalanmıştır. Jamie önce terk edilmiş evinde hayatta kalmaya çalışır. Bir ses duyar, aşağıya indiğinde, Çinli dadısının evden bir eşyayı taşıdığını görür, anne ve babasının nerede olduğunu sorar. Dadı gelip Jamie'ye bir tokat atar. O güne kadar Jamie tarafından aşağılanmalarının öcüdür bu tokat. Farklı bir hayatın acı başlangıcıdır. (Romanda Jamie'ye bu tokatı atan kendi dadısı değil, komşu İngiliz arkadaşının Çinli dadısıdır.) **Ballard**, travmanın kişinin kendini geliştirmesiyle biteceğine inanacak kadar duygusal değildir ve bunun "daha iyi" bir benliğe yol açtığına ısrar etmez. Jim, ev terk edildikten ve ailesinden ayrıldıktan sonra Amherst Bulvarı'na döndüğünde, ebeveyn otoritesinden kurtulmasının tüm avantajlarından yararlanır: *"her zaman yapmak istediği bir şeyi yaptı: bisikletine bindi ve resmi, boş odalardan geçti"*.

Evdeki yiyecekler bitince Jamie, işgal altındaki Şanghay'da Japonlar'a teslim olmaya karar verir ama bu da mümkün olmaz bir türlü. (Bir çocuk olduğu için askerler onu dikkate almamaktadır.) Ne kadar uğraşsa da (iki eli havada Japon askerlerinin önüne atlamak gibi hareketlerle) teslim olamaması Jamie'de büyük şaşkınlık yaratır ve şu soruyu sorar: "Koca bir şehir Japonlar'a teslim olmayı nasıl başardı?" Ayrıca etrafta dolaşırken, şu gözlemde bulunur: "Çinlilerin bedenleri her yerde yatıyor, eller yolun ortasında arkadan bağlı, kum torbası mevzilerinin arkasına atılmış, yarı kopmuş kafalar birbirlerinin omuzlarına dayamış". Jamie'nin bisiklete binerek yaptığı tembel keşifler, tanık olduğu ürkütücü manzaralarla sarsıcı bir şekilde çelişir. Jamie bir Çin infazına tanık olduğunda, **Ballard** araya girer: "Çinliler, ne kadar tehlikeli bir şekilde hayatta olduklarını kendilerine hatırlatmanın bir yolu olarak ölüm manzarasının tadını çıkardılar. Aynı nedenle zalim olmayı, dünyanın başka bir şey olduğunu düşünmenin kibrini kendilerine hatırlatmayı seviyorlardı." Jamie'nin karşılaştığı Çavuş Nagata veya Basie gibi Japon veya Amerikan karakterlerinin aksine **Ballard**, Çinlileri asla bireyler olarak tasvir etmez. Göreceli olarak önemsiz olduklarının altını çizmek istercesine **Ballard**, bir patlamadan kaçan bir grup Çinliyi "kırık bir saksıdan kaçan karıncalar"a benzetir. (**Ballard**'ın Çin'i ve Çin halkını *harabe* olarak tasvir etmesi, ülkeyi ve halkını küresel bir ırk ve kültür hiyerarşisinde daha düşük bir konuma atan Batı Emperyalist bir dünya görüşünü pekiştirdiği yorumuna yol açar.)

Artık neredeyse -ölüler dışında- herkes şehri boşalttığına, aç ve susuz haldeki Jamie'nin yolu, iki Amerikalı karaborsacı Basie (**John Malkovich**) ve Frank (**Joe Pantoliano**) ile kesişir. Basie, Jamie'de ebeveynlerinin aradığı zengin bir İngiliz çocuğun potansiyel malî ederini görür ve onu şehirde kalan Çinlilere satmaya çalışır. Başarılı olamayınca (çünkü Jamie zayıf ve hastalıklı görünmektedir artık.) Jamie'yi bırakmak ister. Ancak Jamie para edebilecek değerli eşyaların olduğu zengin evleri gösterebileceğini söyleyerek Basie ve arkadaşının yanlarında kalmalarına izin vermelerini sağlar. Basie, Jamie'ye “yeni bir yaşam için yeni bir isim” diyerek Jim ismini verir. Böylelikle Çin'de yaşayan ama Japonlara hayran İngiliz çocuk artık bir Amerikalı'ya dönüşmeye başlar. Basie bir öğretmen ve bir tür vekil baba konumuna oturur. Jim'e hayatta kalması için akıl hocalığı yaparken aynı zamanda acımasızlığı da öğretmektedir. Çünkü altüst olmuş bir dünyada hayatta kalmak için her şeyden önce hayatta kalmakla ilgilenilmesi gerekir. İyi eğitilmiş ve genel kültürü yüksek bir çocuk olan Jim'le vakit geçirmek garip şekilde Basie için de değerlidir.

Filmin bundan sonrasında Jim Basie'nin peşini bırakmayacaktır. Hayatta kalma deneyimini en iyi anlatan cümle filmin sonuna doğru Basie'nin “Jim, sana hiçbir şey öğretmedim mi?” sorusuna Jamie'nin yorgun bir şekilde verdiği şu cevap olur: “Evet, bana insanların bir patates için her şeyi yapacağını öğrettin.” Jim, bazı insanların hayata tutunmak için insanlıklarını feda ettiklerini, hayatta kalmak için her şeyi yapacaklarını öğrenir.

Jim'in kendini zorlu, fiziksel ve psikolojik olarak aşağılayıcı bir ortamda hayatta kalmayı öğrenerek geçireceği bir Japon toplama kampında bulması çok uzun sürmez. Basie'nin olduğu Amerikan yurduna vardığında bavulunu açar. İçinde *Wings Comics* ve işgal sırasında düşürdüğü oyuncak uçak da dahil olmak üzere eski hayatından kalma birkaç önemli eşya vardır. Bu bavul, Jim'in sahip olduğu tek hazinedir. Soochow Creek Toplama Kampı'nın daha ilk günlerinde bir akşam, havada uçan kıvılcımları gören Jim, tamir edilmekte olan Japon bir savaş karşısında büyülenir.

Günbatımı fonunda ve kıvılcımların verdiği coşkuyla ellerini uçağın gövdesine koyar. Çocukluk hayallerini süsleyen gerçek bir uçağa dokunmaktadır. Uçağın Japon pilotları bu ilginç çocuğa yaklaşınca Jim, hayranı olduğu pilotlara büyük bir saygıyla asker selamı verir. Pilotlar da aynı şekilde Jim'i selamlar. Jim'in yeni yaşantısına geçişinin en etkileyici sekanslarından biridir bu.

Jim çabuk öğrenmektedir. Kısa boylu ve hızlı oluşu sayesinde görünmez bir halde, kampın bir köşesinden diğerine, İngiliz koğuşlarından Amerikalılar kısmına, bir esirden bir başkasına sürekli bir eşya taşır, takas yapar. Hayatta kalmak için tüm kısayolları, tüm dolandırıcılıkları ve hırsızlıkları bilmektedir artık. Zaman geçtikçe anne ve babasının yüzlerini hatırlamakta zorlanmaya başlar. **Spielberg** hapishane kampını, gardiyanların zalim otoritelerini somutlaştırırken kahramanların nispeten iyi vakit geçirmesine izin verdiği tipik Hollywood mekânlarından farklı tasvir etmiştir. (Ebert, 1987) Jim bir yandan da kampın revirindeki Doktor Rawlins'e yardım etmektedir. Rawlins, Jim'in Basie'yle takılmasını tasvip etmese de karşı çıkmaz. Revirdeki esirler genellikle ağır hastadır ve çoğu ölür. Bir gün Jim'in gözü, ölmek üzere olan yaşlı adamın yatağının ucunda duran parlak golf ayakkabılarına takılır.

Doktor Rawlins'e, yaşlı adam öldüğünde onları alıp alamayacağını sorar. Rawlins "bu kadar oportünist olma Jim!" der. Jim, Basie'ye "bugün yeni bir kelime öğrendim" diyerek 'oportünist' kelimesini hayatına sokar. Filmin sonuna doğru Jim, yeni bir kelime olarak 'atom bombası'nı öğrenecektir... Basie, Jim'e -zafer geldiğinde kamptan ayrılırken- onu geride bırakmayacağına dair söz vermiştir. Ama bu sözünü hiçe sayar ve yanındaki diğer Amerikalılarla kamptan kaçarken Jim'i geride bırakır. Jim bundan sonraki yolunda İngiliz yurdunda tanıştığı Bay ve Bayan Victor'la hareket eder.

Jim'in, hapishane çitlerinin dışında yaşayan Japon genç bir çocukla uzaktan da olsa bir dostluğu vardır ve bu dostluk; acı dolu, hesaplanmış ve manipülatif bir sahnede sona erer. Kampın son anlarında, Japon pilotlar havalanıp ölmeden önceki

askerî/ geleneksel tören sırasında Jim, asker selamı verip, Suo Gân ninnisini söyler, esir kampının komutanı da duygulanmıştır. Jim, Japonları düşman olarak görmemektedir.

Japon esir kampının Amerikan uçakları tarafından bombalanmasıyla, askerler kampı terkeder ve tüm esirler, Nantao Stadyumu'na gitmek üzere yola çıkarılırlar. Esirlerin bir kısmı uzun yolculuğa dayanamaz. Yolculuğu bitirenler ise devasa kapıdan girdiklerinde bir stadyum dolusu eşyayla karşılaşır. Binlerce büyük küçük eşya, kapital.

İşgal altındaki Şanghai'nin evlerinden toplanmış, piyanolar, şamdanlar, koltuklar, heykeller... Jim burada babasının arabasıyla da karşılaşır. Esirler burada kalırlarsa yaşayamayacaklarını anlar ve yola devam etmek isterler. Jim ise, yola çıkarken eşini kaybeden ve hasta olan Bayan Victor'u yalnız bırakmak istemez. Eşyalarla dolu mekânda onu rahatlatmaya çalışır. Bayan Victor öldüğünde Jim, gökyüzünde beyaz bir ışık görür ve onun ruhunun gökyüzüne, Tanrı'nın yanına yükseldiğini düşünür. Tek başına yoluna devam eder. Bir süre sonra gökyüzünden Amerikan yardım paketleri yapmaya başlar. Jim bunlarla karnını doyurur ve bulmaya çalışırken kulağına çalınan bir radyo haberi (*Hiroşima ve Nagasaki'de 100 binden fazla insan öldü. Pasifik Savaşı böylece sona erdi...*) sayesinde, Bayan Viktor'un gökyüzüne yükselen ruhu diye düşündüğü ışığın atom bombası olduğunu anlar. Atom bombasıyla uygarlık, insanlığını kaybetmiştir.

Film, kayıp ailelerinin kendilerini bulmasını bekleyen bir grup çocuğun bulunduğu, Avrupa botanik bahçelerinde bulunan türden ama harap halde bir serayı gösterir. Kızıl Haç görevlileri çocukları aileleriyle birleştirmek için

çalışmaktadır. Yetişkinler ve çocuklar birbirlerine bakacak şekilde sıraya girdiklerinde, her iki grup da endişelidir ve yetişkinler çocukların kalabalığının arasında gergin bir şekilde ilerler. Çocukların arasındaki Jim, uzun ve yorucu yolculuğundan sersemlemiş görünmektedir, neler olduğunun farkında değil gibidir. Yetişkinlerin arasındaki annesi oğlunu tanır.

Filmin başında duyulan Suo-Gan ezgisi yeniden başlar. Ailesi yaklaşırken, annesi onun adını söylerken, Jim onların kim olduklarını anlamaya çalışır. Annesinin tırnaklarını, dişlerini ve saçını kontrol eder. Annesinin gerçek olduğundan emin olmak istemektedir. Şanghay sokaklarında havai fişekler atılmaktadır.

Filmin sonunda uzaktan Şanghay sahili görülür. Kamera, suda yüzen bir bavula doğru eğilir. Jim kamptan ayrılırken küçük hazine sandığı olan bavulunu nehre attığından, bavulun ona ait olduğu varsayılır. Film, romanın açılış görüntüsüyle başlamıştı: Şanghay'ın yoksul insanları tarafından nehre atılan tabutlar suda yüzer.

Romanın sonunda, Jim İngiltere'ye giden bir gemiyi yakalamak üzereyken **Ballard** tabutlara geri döner ama bu sefer onları mecazi olarak kullanır. Bavul Jamie'nin unutulmayacak geçmişini simgeler. Suo-Gan -bu Galli ninni- (Morris, 2007: 139) tabutların çekimleriyle başlayan ve Jamie'nin Şanghay katedralindeki koroda şarkı söylediği açılış sekansını da hatırlatır. Jim daha sonra Suo-Gan'ı söylerken, havalanmak üzere olan bazı kamikaze pilotlarını selamlar. Ama ninni olarak müziğin "gerçek" yeri sondaki anne-çocuk buluşmasıdır.

Filmin sonunda çocuk, ebeveynleri tarafından “kurtarılmış” olsa da savaşta kaybettiklerini kurtaramaz. Jim’in hayatta kalmak için kat ettiği ve zaman zaman kendi insanlığının bir kısmını feda etmeyi içeren mesafeler (asla Basie’nin yaptığı ölçüde olmasa da), **Spielberg**’in filmlerinde tekrar tekrar görüldüğü gibi insan dürtüsünün bir parçasıdır. Ve Jim çileden sağ kurtulup, filmin son anlarında ailesiyle yeniden bir araya gelse de konuşkan, masum, büyük bir hayal gücüne sahip bir çocuktan bir yetişkine dönüşmüş gibidir. Bundan sonra hiçbir şey -ne dünyanın düzeni ne de çocukluğun masum ülkesi- eskisi gibi olmayacaktır.

Kaynakça

- Ballard, J.G. (1990). *Güneş İmparatorluğu*. (Çev. Emine Güreli), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ebert, R. (1987) *Empire of the Sun*. <https://www.rogerebert.com/reviews/empire-of-the-sun-1987>
- Gordon, A. (1991). Steven Spielberg's "Empire of the Sun": A Boy's Dream of War, *Literature/Film Quarterly*, Vol. 19, No. 4 içinde. Maryland: Salisbury University.
- Haskell, M. (2017). *Steven Spielberg A Life in Films*. London: Yale University Press.
- Hendrawan, Sadana Maharja. (2013). "The Social Conditions in China During the Second Sino-Japanese War Seen Through Jim's Experiences In James Graham Ballard's Empire Of The Sun" (An Undergraduate Thesis). Yogyakarta: Sanata Dharma University.
- Holleran, Scott. (2017) *Movie Analysis: Empire of the Sun*. <https://www.scottholleran.com/movies/movie-analysis-empire-of-the-sun-1987>
- Kendrick, J. (2014). *Darkness in the Bliss-out- A Reconsideration of the Films of Steven Spielberg*, USA, UK: Bloomsbury Academic.
- Kowalski, Dean A. (2008) *Steven Spielberg And Philosophy-We're Gonna Need a Bigger Book*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Morris, N. (2007), *The Cinema of Steven Spielberg*. UK: Wallflower Press.
- Sinyard, N. (2017) "Notes Toward an Appreciation of Spielberg's Film of Empire of the Sun" *A Companion to Steven Spielberg* içinde.
- Walker, M. (2017) "Steven Spielberg and the Rhetoric of an Ending" *A Companion to Steven Spielberg*. The Wiley-Blackwell Companion.
- Watson, A. (2016). "Ruins of Empire: Refashioning the Gothic in J. G. Ballard's Empire of the Sun". *Gothic Landscapes- Changing Eras, Changing Cultures, Changing Anxieties* içinde. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Williams, J. (2018). *100 Greatest Film Scores*. Maryland: Rowman & Littlefield.